

LINA ŠULCIENĖ

Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuva
Vytautas Magnus University, Lithuania

KRIKŠČIONIŠKOS INICIACIJOS PROGRAMA JERUZALĖJE IV AMŽIUJE

Christian Initiation Programme in Jerusalem
in the 4th Century

SUMMARY

The article outlines and describes the external and internal aspects of the Christian initiation programme in the fourth-century Jerusalem, and some of the peculiarities in comparison with other catechumenate programmes of the time. The external aspects include certain rituals and ceremonies, catechetical teachings, exorcisms, the celebration of the liturgy, the reading of the Scriptures, fasting, prayer and night vigils. The internal elements are the renunciation of sinful lifestyles, the struggle against the passions, the development of virtue, repentance, and prayer. The uniqueness of the catechetical teachings of Cyril, Bishop of Jerusalem, in the context of other catechumenate programmes of the time, is revealed: for those preparing for Baptism, he explained the *Symbolum*; in addition, he made references to the holy places, an apologetic tool only available to the teachers of Jerusalem.

SANTRAUKA

Straipsnyje išdėstomi ir apibūdinami IV a. Jeruzalėje įgyvendintos krikščioniškos iniciacijos programos išoriniai ir vidiniai dėmenys, taip pat aptariami kai kurie ypatumai, palyginti su kitomis to meto katechumenato programomis. Prie išorinių dėmenų priskiriami tam tikri ritualai ir apeigos, katechetiniai mokymai, egzorcizmai, liturgijos šventimas, Šventojo Rašto skaitymas, pasninkas, išmalda ir naktiniai budėjimai. Vidiniais dėmenimis laikomi nuodėmingo gyvenimo būdo atsisakymas, kova su aistromis, dorybingumo ugdymas,

RAKTAŽODŽIAI: Kirilas Jeruzalietis, Jeruzalės katechumenatas IV a., katechetiniai mokymai *Symbolum*.

KEY WORDS: Cyril of Jerusalem, Catechumenate of Jerusalem in the 4th century, Catechetical lectures *Symbolum*.

atgaila ir malda. Atskleidžiamas Jeruzalės vyskupo Kirilo katechetinių mokymų savitumas kitų to meto katechumenato programų kontekste: besirengiantiesiems Krikštui jis aiškino *Symbolum*; be to, pateikdavo nuorodų į šventąsias vietas, – tai buvo tik Jeruzalės mokytojams prieinama apologetinė priemonė.

ĮVADAS

Nuo krikščionybės pradžios pasirengimo Krikštui procesas keitėsi (Dujarier 1979; Bradshaw 1992: 116–117, 172). Prieš šimtą metų katechumenatas trukdavo trejus metus, o IV amžiuje, bent jau Jeruzalėje, būdavo rengiamasi krikščioniškai iniciacijai tik Gavėnios laikotarpiu – keturiasdešimt dienų – iki Krikšto per Velykas (Įvad. Kat., 4; Kat. 1, 5; Kat. 18, 32; Doval 2001: 35; Dujarier 1979: 97). Laikas buvo trumpas, tad vyskupui Jeruzalės Kirilui teko didelė atsakomybė jį kuo tinkamiau išnaudoti. Problemų kėlė ir tai, kad po imperatoriaus Konstantino reformų bažnyčioje atsirado nominalios narystės fenomenas, tad būti krikščioniu tapo socialiai ir politiškai naudinga.¹

Kaip IV amžiuje vyko įkrikščioninimas Jeruzalės bažnyčioje? Į šį klausimą mėginsime atsakyti, analizuodami unikalius mus pasiekusius krikščioniškos iniciacijos liudijimus apie IV amžiaus Jeruzalės bažnyčios katechumenato programą – vyskupo Kirilo Jeruzaliečio kūdikį.

Mūsų laikus pasiekė jam priskiriami katechetiniai mokymai, datuojami 350 arba 351 metais (maždaug tuo metu jis tapo Jeruzalės vyskupu (McKinion 2001:23; Doval 2001: 44), ir mistagoginės katechezės², dėl kurių autorystės ir datos mokslininkai nesutaria, – jos galėjo vykti tarp 381 ir 387 metų (Iwaszkiewicz 2010: 116; Doval 2001).

Kaip pagalbinę priemonę pasitelksime kitą svarbų to laikotarpio šaltinį – kilmingos moters, vienuolės, šiandien žinomos Egerijos (lot. *Egeria* arba *Aethertia*) vardu, kelionės užrašus.³ IV amžiaus pabaigoje ji aplankė Šventąją Žemę, detalai aprašė šventąsias vietas, bažnytinę architektūrą, liturgiją ir katechumenatą Jeruzalėje. Nors išliko ne visas Egerijos tekstas, jis laikomas bene informatyviausiu šaltiniu, kuriame aprašoma ne tik IV a. Jeruzalės, bet ir apskritai to laikotarpio Bažnyčios liturginė praktika (Drijvers 2004: 67).

KAIP „APSIVILKTI VESTUVINIU DRABUŽIU“⁴?

Jeruzalės katechumenato programoje IV amžiuje galima išskirti dvi pasirengimo Krikštui „formas“: priemones, turinčias išorinių veiksmų pavidalą, ir vidinio – dvasinio gyvenimo discipliną. Ta perskyra daugmaž formali, nes vidinis gyvenimas neišvengiamai įgyja išorinius pavidalus.

Prie išorinių katechumenato programos dėmenų galima būtų priskirti katechumeno vardo įrašymo apeigas, katechetinius mokymus, tikėjimo išpažinimo perdavimo ritualą, liturgijos šventimą, egzorcizmus, Šventojo Rašto skaitymą, pasninką, išmaldą ir naktinius būdėjimus. Aptarkime kiekvieną iš jų.

„IŠSORINIAI“ KATECHUMENATO PROGRAMOS DĖMENYS

1. Katechumeno vardo įrašymo apeigos

Egerijos užrašuose rašoma, kad katechumenai, kurie norėdavo krikštytis per Velykas, prieš Gavėnią presbiteriui pateikdavo savo vardus ir laukdavo pokalbio su vyskupu. Egerija rašo:⁵

Po to, kai presbiteris surašo visų vardus, pirmąją Gavėnios dieną, nuo kurios prasideda aštuonios savaitės, – Didžiosios bazilikos (*Martyrium*) viduryje vyskupui pastatoma katedra. Abipus jos į katedras sėda presbiteriai, visi kiti patarnautojai sustoja. Paskui po vieną atvedami norintieji krikštytis (*competentes*). Vyrus lydi jų [Krikšto] tėvai, moteris – [Krikšto] motinos. Vyskupas paeiliui lydinčiųjų (*uicinos*) apie kiekvieną [kandidatą] klausia: „Ar šis žmogus dorai gyvena? Ar gerbia savo tėvus? Ar ne girtuoklis, ne melagis?“ Ir taip išklausinėja apie visas rimtas žmogiškas ydas. Kai įsitikina, jog [kandidatas] neprikaištingas tame, apie ką liudininkų akivaizdoje klausė, vyskupas savo ranka įrašo jo vardą. Jei atsiskleidžia kokia nors norinčiojo krikštytis kaltė, vyskupas liepia jam išeiti tardamas: „Tepasitaiso, tada galės prieiti prie krikštyklos.“ Jis taip klausinėja tiek vyrus, tiek moteris. Jei ateina svetimšalis ir nėra žmogaus, kuris jį pažintų ir galėtų apie jį paliudyti, tokiam nelengva gauti Krikštą (*Itinerarium Egeriae*, 45 (toliau – IE)).

Po pokalbio su vyskupu atrinkti katechumenai sudarydavo atskirą katechumenų grupę – jie būdavo laikomi „išrinktaisiais“, „besirengiančiaisiais apšvietimui“, arba Krikštui (gr. *φωτιζόμενοι*, *φωτισθησόμενοι*, lot. *competentes*, *electi* arba *electi baptizandi*, pagal *Hbr* 6, 4; 10, 32). Tada prasidėdavo intensyvus pasirengimo laikotarpis (Drijvers 2004: 88, Гаврилюк 2001: 102).

2. Katechetiniai mokymai

„Tegul tavo kojos skuba į katechetinius mokymus“, – ragina Kirilas *Įvadinėje katechezėje* (Įvad. Kat., 9). Kaip liudija piligrimė Egerija, per visą Gavėnios laikotarpį, „nuo šešių iki devynių ryto“, Didžiojoje bazilikoje vyskupas, apsuptas kandidatų, veddavo katechetinius mokymus (IE, 46, 1, 4).⁶

Kiekvieną dieną, išskyrus šventadienius, po rytinių egzorcizmų besirengiantieji Krikštui susėdavo pusručiu aplink vyskupą: vyrai iš vienos pusės, moterys – iš kitos. Šalia kiekvieno stovėdavo jų Krikšto tėvai. Vyskupą lydėdavo presbiteriai, diakonai, taip pat našlės ir vienuoliškai gyvenantys krikščionys. Katechetiniuose mokymuose galėjo dalyvauti visi pakrikštytieji. Buvo nustatyta bažnytinė pareigybė – griežtai saugoti, kad į šventovę per mokymus nepatektų pirmosios pakopos katechumenai, juolab judėjai, pagonys ir kiti pašaliniai asmenys (Гаврилюк 2001: 104).

IV a. viduryje Jeruzalėje katechetiniai mokymai tęsdavosi iki pat Didžiojo Penktadienio, o amžiaus pabaigoje, vadovaujantis Egerijos aprašymais, jie baigdavosi Verbų sekmadienį, nes Didžiąją Savaitę vykdavo ilga liturgija, ir užsiėmimams laiko tiesiog nebelikdavo (ten pat, p. 102–103).⁷

Be to, kaip liudija Egerija, per Velykų oktavą kasdien po rytinių pamaldų Didžiojoje bazilikoje visa bažnyčia kartu su neofitais pajudėdavo į Kristaus Kapo baziliką, kur vykdavo mistaginės katechezės. Jos buvo panašios trukmės, kaip ir katechetiniai mokymai (Doval 2001: 50).⁸

Įvadinėje katechezėje Kirilas perspėja klausytojus, koks neįprastas mokymas

jų laukia. Šio pažinimo specifika jau buvo plačiau tyrinėta (Šulcienė 2020). Čia pridursime, kad Kirilas labai rimtai jį traktuoja. Pasak jo, katechetiniai mokymai yra „ne paprasti pasišnekėjimai“ (Įvad. Kat., 11), o „gyvenimo turtas“ (Kat. 5, 13), nurodymai viso gyvenimo kelionei (Kat. 5, 12). Todėl jiems reikia paruošti savo širdį (Įvad. Kat., 16). Per mokymus reikia ne tik klausyti, bet ir atsiminti (Kat. 1, 5; Kat. 18, 21). Be to, įsigilinti į tai, kas sakoma (Kat. 14, 24). Dar daugiau – tikėjimu įspausti visa tai savyje (Kat. 1, 5).

Koks buvo katechetinių mokymų turinys?

Pradėjęs nuo atgailos, nuodėmių išpažinimo temų bei įvadinių tikėjimo ir Krikšto klausimų aptarimo, Kirilas perėidavo prie *Traditio symboli* – Tikėjimo išpažinimo perdavimo. Besirengiantysis Krikštui negalįs priimti jokio kito, tik apaštalu perduotą mokymą, net, sako Kirilas, „jei mes patys – pasikeitę – kalbėtume prieštaraudami tam, ko dabar mokome“ (Kat. 5, 12).

A. *TRADITIO SYMBOLI IR REDDITIO SYMBOLI*. Tikėjimo simbolis, arba tikėjimo išpažinimas, buvo santrauka tiesų, iš esmės nusakančių krikščionio tapatybę. Šis aiškus kriterijus leido atskirti jį nuo eretikų ir schizmatikų (Žurek 2017: 792). Be to, *Symbolum* buvo kasdienė ypatinga malda (ten pat, p. 799).

Ankstyvojoje bažnyčioje *Traditio symboli* vykdavo, priklausomai nuo vietos bažnyčios tradicijos. Jeruzalėje jis buvo rengiamas, likus 3 savaitėms iki Velykų (IE 46, 3), Hipone – dviem, Milane – Verbų sekmadienį. Būta įvairių variantų (Žurek 2017: 793).

Esminis *Traditio symboli* apeigų elementas – Tikėjimo išpažinimo pristatymas katechumenams. Ankstyvojoje baž-

nyčioje skirtinguose regionuose jis vykdavo taip pat įvairiai. Vyskupas galėjo komentuoti fragmentą po fragmento arba tiesiog paskelbti formulę, o komentavimą nukelti vėlesniam laikui. Kirilas skyrė atskiras katechezes atskiroms Išpažinimo tiesoms (ten pat).

Traditio symboli – atsakingas procesas. Ypač kai patys bažnyčios mokytojai karštai ir nuožmiai kaunasi dėl to, kad jo formuluotės būtų tinkamai suprastos. Tai ypatingas turtas – apaštalu tradicija. IV–V a. Tikėjimo išpažinimui katechezėje suteiktas ypatingas statusas. Jis buvo aiškinamas tik uždarei katechumenų grupei. Katechumenai negalėjo užsirašyti jo formulės – turėjo išmokti ją atmintinai. Be to, jie negalėjo rečituoti *Symbolum*, girdint pašaliniais asmenimis. Tokio jo slaptumo buvo laikomasi ir po Krikšto (ten pat, p. 798).

Tikėjimo išpažinimą katechumenai turėjo ne tik išmokti, bet ir perprasti (ten pat, p. 794). Jeruzalėje jis buvo komentuojamas nuosekliai ir detaliai.

Baigiantis Gavėniai, Didįjį Pirmadienį, vykdavo katechetinio mokymo kulminacija – *Redditio symboli* – simbolio gražinimas, arba Tikėjimo išpažinimas vyskupui balsu. Egerija pasakoja: „Rytą vyskupas ateina į Didžiąją baziliką (*Martyrium*). Už altoriaus, apsidos gilumoje, pastatoma vyskupo katedra. Prie jos vienas po kito prieina vyras su savo [Krikšto] tėvu, moteris – su savo [Krikšto] motina ir sugražina vyskupui simbolį (*reddet symbolum*)“ (IE, 46).

Tai buvo individualus Tikėjimo išpažinimo rečitavimas. Paprastai jis vykdavo labai iškilmingai. Tikėjimo išpažinimas buvo kalbamas balsu ir per Krikšto apeigas, tačiau čia katechumenai nereikėjo pavieniui rečituoti tikėjimo formulės, užteko tik atsakyti į klausimus (Žurek 2017: 794).

B. LITURGIJOS ŠVENTIMAS. IV amžiuje Jeruzalėje ir jos apylinkėse krikščionys aplankė ir pagerbė daugybę šventų vietų, menančių Naujojo ir Senojo Testamento įvykius. Ant Siono kalno kadaise stovėjo Kajafo namai ir Dovydo rūmai, pretoriumas, kur Pilotas nagrinėjo Jėzaus bylą⁹, taip pat kolona, prie kurios Jėzus buvo nuplaktas. Ant to paties kalno, į pietvakarių nuo miesto, už jo sienų, dar prieš Konstantinui inicijuojant bažnytinio komplekso Golgotoje statybą, tikėtina, buvo Jeruzalės krikščionių bendruomenės gyvenimo centras. Maždaug IV a. viduryje, veikiausiai kai Kirilas dar nebuvo išventintas į vyskupus, ten buvo pastatyta didelė bazilika, kurią jis vadina „aukštutine apaštalu bažnyčia“ (Kat. 16, 4).

Alyvų kalnas, taip pat esantis už miesto sienų, užėmė svarbią vietą Jeruzalės liturgijoje. Pirmoji ten pastatyta bazilika buvo *Eleona*. Vadovaujantis tradicija, čia Jėzus dėstė savo eschatologinį mokymą (Mt 24, 1–26). Kita Jeruzalės liturgijai tarnavusi stotis – Betanija, kaimas Alyvų kalno šlaite, kur kadaise stovėjo Lozoriaus, Marijos ir Mortos namai. Ten taip pat buvo vadinamasis *Lazarium*, arba Betanijos ola, kur Kristus prikėlė iš numirusiųjų Lozorių (IE 29, 4–5). Alyvų kalne augo palmė, nuo kurios vaikai laužė šakas ir tiesė jas ant kelio, Jėzui žengiant į Jeruzalę. Getsemanė taip pat buvo įtraukta į Jeruzalės nuolatinę liturgiją. Juozapato slėnio vynuogyne buvo uola, prie kurios Judas išdavė Kristų. Toje vietoje pastatyta nedidelė bažnyčia Kristaus išdavystei atminti. Ten, kur buvo pripažinta Jėzų žengus į Dangu, taip pat stovėjo bažnyčia.

Šventyklos teritorijoje svarbios vietos buvo šventyklos šelmuo, kur Viešpats kalbėjo su gundytoju (Mt 4, 5–7), didysis

šventyklos kertinis akmuo (Ps 118, 22, Mt 21, 42), Betsaidos tvėnkiniai, Saliamono rūmų liekanos, marmuro liekanos, apilaistytos Zacharijo krauju (2 Kar 24, 20–22, Mt 23, 35), ir Judo karaliaus Ezekijo namai. Betliejuje pastatyta Jėzaus Gimimo bazilika. Jeruzalės krikščionių bendruomenė kelis kartus per metus vykdavo čia dalyvauti liturginėse apeigose (IE 25, 6, 12) (Drijvers 2004: 12, 22, 25, 75–76).

Svarbiausias bažnyčių kompleksas buvo Golgotoje. Remdamasis vėlyvosios Antikos krikščionių šaltinių tyrimais, Drijversas teigia, kad veikiausiai jau nuo I a. tai buvo švenčiausia vieta Jeruzalės krikščionims. Pasak tyrėjo, imperatorius Adrianas ten pastatė Veneros šventyklą, norėdamas sutrukdyti krikščionims rodyti pagarbą šiai vietai (Drijvers 2004: 13). Imperatoriaus Konstantino įsakymu nugriovus Veneros šventyklą, jos vietoje 325 ar 326 metais buvo pradėta statyti bazilika. Statytojai ne tik nugriovė šventyklą, bet ir kruopščiai „išvalė“ „suteptą“ vietą: ten, kur ji stovėjo, buvo „nukastas didelis sluoksnius grindinio ir žemės [...] ir išneštas toli už [miesto] ribų kaip suteptas demonų krauju“ (Eusebius. *Vita Constantini* 3, 27, cit. iš Drijvers 2004: 16).

Naujoji bazilika (*Martyrium*), pašventinta 335 metais (Drijvers 2004: 18), tapo krikščioniškos Jeruzalės centru ir viena didingiausių to meto bažnyčių. Ji stovėjo miesto centre ir buvo puikiai matoma. Į ją vedė Jeruzalės *cardo maximus* (pagrindinė gatvė). Savo didingumu ši bazilika tarsi ženklino krikščionių bendruomenės pranašumą mieste, kuriame anksčiau vyravo judėjai ir pagonys (Drijvers 2004: 16).

Už bazilikos buvo atviras kiemas su kolonadomis, jungiantis ją su Kristaus kapo vieta, – *Anastasys*. Virš šios vietos pastatyta *aediculum* iš pradžių stovėjo

atvirame ore. Pietrytiniame kiemo kampe buvo Kalvarijos akmuo (Drijvers 2004: 16, 17, 76).

Konstantinui pastačius šį bažnyčios kompleksą, prasidėjo naujas Jeruzalės liturgijos etapas. Šie statiniai tapo Jeruzalės bažnytinio gyvenimo – pasak Kirilo, pasaulio – centru (Kat. 13, 28) (Drijvers 2004: 74).

Liturgija buvo švenčiama Jeruzalėje ypatingai. Ypač Didžiąją Savaitę. Tuo metu liturgija vykdavo evangelinių įvykių vietose. Verbų sekmadienį tikintieji susirinkdavo ant Alyvų kalno, kur penktą valandą vakare būdavo skaitoma apie Viešpaties įžengimą į Jeruzalę. Paskui tie žmonės lydėdavo vyskupą į Jeruzalę, mojuodami palmių bei alyvmedžių šakomis ir melddamiesi „Palaimintas, kuris ateina Viešpaties vardu!“ Didįjį Ketvirtadienį visi susirinkdavo į Getsemanės sodą ir bažnyčioje, pastatytoje toje vietoje, kur, kaip manoma, Jėzus meldėsi, prieš suimamas, garsiai raudodami, skaitydavo Evangeliją. Vėliau visi eidavo į Golgotą. Čia Didįjį Penktadienį buvo garbinamas tikras Viešpaties Kryžius. Toliau visa liturgija vykdavo Golgotoje (IE, 29, 4–38, 2).

Kirilas, per katechetinius mokymus kalbėdamas apie įvykius, susijusius su žemiškuoju Kristaus gyvenimu, dažnai nurodo ne į Šventąjį Raštą, o į šventąsias vietas: „Kiti apie tai tik girdi, o mes matome ir liečiame“ (Kat. 13, 22). Juk katechetiniai mokymai vykdavo vietose, menančiose svarbiausius Jėzaus kančios, mirties ir prisikėlimo įvykius: vyskupas kalbėdavo visai šalia Golgotos (Kat. 13, 4) ir Jėzaus prisikėlimo vietos (Kat. 14, 23). Jis minėdavo nuritintą nuo Jėzaus kapo akmenį – prisikėlimo liudininką, – kurį klausytojai dar galėjo matyti (Kat. 14, 22).

Į rytus nuo tos vietos, kur būdavo morkoma, Jėzus buvo paimtas į Dangų (Kat. 14, 23). Tai – nauja ir unikali apologetinė priemonė, prieinama tik Jeruzalės mokytojams. Ji buvo iškalbingesnė už žodžius. Ši priemonė nuginkluodavo skeptikus ir netikinčiuosius. Besirengiantieji Krikštui galėdavo patys išgyventi nukryžiuavimo tragediją ir prisikėlimo pergalę (Гаврилюк 2001: 112).

C. EGZORCIZMAI. Pasiruošimo Krikštui laikotarpis laikytas dvasinės kovos laiku. Egzorcizmai buvo skirti išvaduoti katechumeno sielą nuo šėtono įtakos. „Uoliai atlikinėk egzorcizmus“, – ragina Kirilas (Kat., 1, 5). Katechumenas turėjo suprasti sunkią savo sielos situaciją, būti nuolankus, nusižeminęs ir atgailaujančios dvasios.

Jeruzalės bažnyčioje egzorcizmai vykdavo prieš katechetinius mokymus.¹⁰ Švintant Didžiojoje bazilikoje besirengiantieji Krikštui stodavo prieš egzorcistus. Jų veidai būdavo uždengiami specialiu audeklu. Kaip aiškina Kirilas, „veidas uždengiamas, kad protas būtų laisvas ir akys klajodamos neverstų klaidžioti širdies; akių dengimas nė kiek nekliaudo klausai priimti išganingo mokymo“ (Įvad. Kat., 9). Egzorcistai pūsdavo į uždengtus besirengiančiųjų Krikštui veidus, šaukdami Jėzaus Kristaus vardą. Kirilas palygina šį pūtimą su ugnimi, deginančia nematomą priešą:

Jei iš grubaus ir negryno, su kitomis medžiagomis – variu, alavu, geležimi ir švinu – sumišusio aukso norime išgauti gryną auksą, nuo priemaišų jį gali apvalyti tik ugnis. Taip ir sielą gali apvalyti tik egzortai.[...] Kaip aukso dirbinių meistrai, naudodami nedidelius įrankius, įpučia ugnį, išlydo žaizdre padėtą auksą,

didina liepsną ir gauna, ko nori, taip ir egzorcistai, Dievo Dvasia sukėlę žmogui baimę, kūne lyg žaizdre įkaitina sielą. Tada šėtonas bėga, lieka išgelbėjimas bei amžinojo gyvenimo viltis (Įvad. Kat., 9; taip pat Kat. 16,19).

Egzorcizmai trukdavo gana ilgai, tekdavo ilgai laukti. Todėl Kirilas duoda tam tikrus nurodymus: „Vyrams dera būti su vyrais, moterims – su moterimis, kad išganymo troškimas netaptų proga pražūčiai“ (Įvad. Kat., 14). Kalbėti dera „kilnius dalykus“, o ne tuščiai pliaukšti, „kas vyksta mieste, kas vyksta kaime, ką veikia karalius, ką veikia vyskupas, ką veikia presbiteris. Žvelk aukštyn, to reikalauja tavo laikas.“ (Įvad. Kat., 13) „Sėdėdami vyrai turėtų turėti vertingą knygą. Vienas teskaito, o kitas tesiklauso. Jei neturite knygos, vienas tegul meldžiasi, o kitas tekalba, kas naudinga. Ir moterys, kai susirenka, turėtų arba giedoti, arba tyliai skaityti, kad lūpos judėtų, o kito ausys negirdėtų“, nes „moterys susirinkimuose tegul tyli“ (1 Kor 14, 34; 1 Tim 2, 12)“ (Įvad. Kat., 14).

VIDINIO DVASINIO GYVENIMO DISCIPLINA

Visos nurodytos priemonės yra daugmaž išorinės. Tačiau svarbiausi žmogaus gyvenimo procesai yra vidiniai. Todėl katechetinius mokymus Kirilas pradeda perspėjimu: negali būti jokios veidmainystės. „Pašauktą tave daro neveidmainiškas troškimas. Nes jei čia esi kūnu, o dvasia kitur – beprasmiškas tavo buvimas“ (Įvad. Kat., 1). Jis ne sykį kartoja raginimą atsizadėti veidmainystės (Įvad. Kat., 4; Kat. 1, 2; Kat. 3, 1; 3, 4; 3, 10; 3, 12) ir perspėja negundyti Malonės (Įvad.

D. ŠVENTOJO RAŠTO SKAITYMAS, PASNINKAS, IŠMALDA IR NAKTINIAI BUDĖJIMAI. Pasak Kirilo, Šventasis Raštas yra mūsų išgelbėjimas (Kat. 12, 16): „Maitink savo sielą, skaitydamas Dieviškuosius Raštus, nes Valdovas tau paruošė dvasinę vakarienę“ (Kat. 1, 6; taip pat Kat. 4, 37).

Tiek pasninko, tiek egzorcizmų praktika buvo grindžiama Jėzaus pavyzdžiu, kai Jis keturiasdešimt dienų pasninkavo ir buvo gundomas dykumoje. Sekdami Jėzumi, besirengiantieji Krikštui turėjo atlaikyti griežtą pasninką, išverti išbandymus ir įveikti šėtono pagundas (Гаврилюк 2001: 100). Pasninko mastą kiekvienas, matyt, pasirinkdavo individualiai, nes Kirilas motyvuoja apsispręsti: „Įženk pro siaurus vartus. Nualinęs save pasninku, išvyk tai, kas gali tave pražudyti“ (Kat. 3, 4; taip pat Kat. 4, 37). Tačiau penktadienio pasninkas veikiausiai būdavo bendras ir griežtas (Kat. 18, 17).

Besirengiantieji Krikštui taip pat buvo raginami duoti išmaldą (Kat. 4, 37). Be to, jie dalyvaudavo naktiniuose budėjimuose (Kat. 18, 17).

Kat., 2). Dievas ištiria sielą ir nemėto perlų kiaulėms (Kat. 17, 36). Kirilas kviečia įgyti širdį, kuriai rūpi tiesa (Kat. 17, 35).

Taigi visi nurodyti išoriniai veiksmai turi atitikti vidinį žmogaus nusiteikimą, privalo derėti su juo.

Prasidėjus įvadinei katechezei, Kirilas sako:

Mes, Kristaus tarnai, priimame kiekvieną ir lyg turėdami prievaidžių statusą paliecame neužvertas duris, taigi pro jas gali įžengti ir nuodėmėmis suteršta siela, tu-

rinti netyrą ketinimą. [...] Tenuščiuva tavo esybė prieš šią vietą ir pasimoko iš to, ką regi. Išeik šiandien laiku ir įženk rytoj labiau laiku. Jei tavo siela apsigaubusi turtų troškimo rūbu, persirenk ir ateik: nusimesk ankstesnį drabužį, nesidenk juo, nusimesk geismo bei netyrumo rūbą ir apsigaubk šviesiu skautumo drabužiu. Skelbiu tai, dar prieš ateinant sielų jauniui Jėzui (Įvad. Kat., 4).

Pirmojoje katechezėje Kirilas vėl ragina: „Ypač stenkis dėl savo sielos per šį laiką“ (Kat. 1, 6).

Ką besirengiantieji Krikštui turėtų daryti?

Visų pirma, jiems reikėtų atsisakyti nuodėmingo gyvenimo būdo (jei toks buvo) (Kat. 3, 4). Nusivilkti godumo, paleistuvystės, netyrumo drabužius ir apsvilkti skautumo rūbą (Įvad. Kat., 4). „Nuo šiol susilaikyk nuo bet kokio pikto darbo, teneištaria tavo liežuvis nepadorių žodžių“ (Įvad. Kat., 8).

Venk bet kokių šėtoniškų užsiėmimų. [...] Nepaisyk nei astrologų mokymo, nei auspicijų, nei pranašišku ženklu, nei neįtikėtinų helenų pranašavimų; net klausyk apie burtus ir stebuklingus užkalbėjimus bei neteisėtus veiksmus iššaukiant mirusiuosius. Imk nekęsti bet kokio nesulaikymo, nepataikauk pilvui, nesiek malonumų. Pakilk virš godumo aistros. Nevaikščiok į pagonių susirinkimus pažiūrėti reginių, o ligoje niekad nesinaudok stebuklingais užkalbėjimais. Niekink smuklininkų ištvirkavimą; nelink nei prie samariečių, nei prie judėjų, nes Jėzus Kristus jau atpirko tave. Palik bet koki šabo laikymąsi, o ypač bodėkis bet kokių nusikaltėlių eretikų susirinkimų; visokeriopai stiprink savo sielą, sotindamasis vienintele gelbstinčia Krikšto dovana (Kat. 4, 37).

„Venk tuščiai kalbėti: ir pats apie kitus blogai nekalbėk, ir kito, taip kalbančio, neklausyk, verčiau būk pasirengęs melstis. Pasirodyk esąs atsiskyrėlis savo širdies vienatvė“ (Kat. 1, 5). „Tenusideda tavo akis, teneklaidžioja ji po neauodingus dalykus“ (Įvad. Kat., 8).

Antras esminis žingsnis, rengiantis Krikštui, yra atgaila. Ji, pasak Kirilo, yra tvirtas ir galingas ginklas, galintis išgelbėti. Ji pajėgi „ir ugnį užgesinti, ir liūtus sutramdyti“ (Kat. 2, 15; Kat. 3, 1). Kirilas ragina klausytojus per šį pasirengimo Krikštui laiką „atgaila plauti savo drabužius, kad, kai bus pakviesti į vestuvių pokylį, atvyktų į jį švarūs“ (Kat. 3, 1): „Turi atgailai keturiasdešimt dienų. Daug parankaus laiko – ir nusirengti, ir išsiprausti, ir apsirengti, ir įžengti. [...] Kas regi savo žaizdą, tuždeda tvarstį; kas nupuolė, tepakyla“ (Įvad. Kat., 4).

Po atgailos turėtų eiti atleidimas savo kaltininkams: „Ketini priimti nuodėmių atleidimą, vadinasi, ir pats turi atleisti tam, kuris tau nusidėjo“ (Kat. 1, 6).

Paskui turėtų būti išpažįstamos nuodėmės. Besirengiantis Krikštui žmogus turėtų surasti „tikėjimo vyrą“, per kurį atvertų savo sąžinę ir tikėjimo tyrumą Dievui (Kat. 5, 2).¹¹ Nuoširdus bei nuolankus išpažinimas padeda greičiau ir lengviau išgyti sielai (Kat. 2, 11).

Galiausiai besiruošiantieji Krikštui raginami dažnai, geriau nuolat melstis (Įvad. Kat., 16). Eucharistija, dvasinis uolumas ir malda, pasak Kirilo, yra šventumo pagrindas (Myst. Kat. 5, 19). Katechumenas turi siekti sielos tyrumo, kuris paveiktų mintis, žodžius ir veiksmus. Svarbu, kad tyrumas būtų visiškas (Widok 2018: 643).

IŠVADOS

Vyskupo Kirilo Jeruzaliečio krikščioniškos iniciacijos programoje galima išskirti išorinius ir vidinius pasirengimo Krikštui „dėmenis“. Pirmiesiems priklausoma tam tikrų ritualų ir apeigų ciklas (jame dalyvavo daug žmonių, atliekančių atitinkamas bažnytines pareigas), vyskupo vedami katechetiniai mokymai, egzorcizmai, liturgijos šventimas, Šventojo Rašto skaitymas, pasninkas, išmalda ir naktiniai budėjimai. Vidinio dvasinio gyvenimo disciplina reikalinga, kad siela taptų tyra. Laikantis šios disciplinos, reikia atsisakyti nuodėmingo gyvenimo būdo, kovoti su aistromis, ugdyti dorybingumą, atgailauti ir melstis. Vidinio žmogaus gyvenimo dimensija, rengiantis Krikštui, yra esminė.

Nors Jeruzalės krikščioniškos iniciacijos programai buvo būdingi gana griežti reikalavimai, palyginti su kitomis to meto vietos bažnyčiomis, Kirilas formavo gana atvirą bažnytinę bendruomenę, kur buvo vietos kiekvienam, net no-

miniam ateiviui. Be abejonės, jis buvo kviečiamas keisti savo vidinę nuostatą.

Kirilo krikščioniškos iniciacijos programa iliustruoja idėją, kad Krikštas yra Dievo ir žmogaus bendradarbiavimo vaisius. Vykstant krikščioniškai iniciacijai, kurios centrinis įvykis yra Krikštas, žmogus patiria tam tikrą ontologinį virsmą, kuris priklauso ir nuo jo paties pastangų.

Palyginti su kitais to meto katechetiniais mokymais, vyskupo Kirilo mokymas buvo savitas. Besirengiantiesiems Krikštui jis aiškino *Symbolum*. Skirtingos šio mokytojo katechezės buvo skirtos atskiroms Tikėjimo išpažinimo tiesoms komentuoti. To meto bažnyčioje tai buvo neįprastas pasirinkimas. Be to, Kirilas naudojo apologetines priemones, prieinamas tik Jeruzalės mokytojams. Jo katechetiniuose mokymuose buvo nurodoma į šventąsias vietas. Tai padėjo klausytojams giliai psichologiškai išgyventi Jėzaus Kančios ir Prisikėlimo slėpinius.

Šaltiniai

Святитель Кирилл, Архиепископ Иерусалимский. 1991. *Поучения огласительные и тайноводственные*. Москва: Синодальная библиотека Московского Патриархата. Репринтное воспроизведение издания 1822 г.

Паломничество по Святым местам конца IV века, *Православный палестинский сборник*. Вып. 20. СПб. 1889.

Literatūra

Doval Alexis James. 2001. *Cyril of Jerusalem. Mystagogue: The Authorship of the Mystagogic Catechesis*. Catholic University of America Press.

Drijvers Jan Willem. 2004. *Cyril of Jerusalem: Bishop and City*. Leiden-Boston: Brill.

Yarnold Edward SJ. 2000. *Cyril of Jerusalem*. Routledge.

Iwaskiewicz P. 2010. *Niestrudzona wędrownicza, wprowadzenie, Do Ziemi Świętej, najstarsze opisy pielgrzymek do Ziemi Świętej IV–VII w.* Kraków: WAM.

McKinion Steve. 2001. *Life and Practice in the Early Church: A Documentary Reader*. NYU Press.

Šulcienė L. 2019. *Disciplina arcani praktikos priežastys pagal Kirilo Jeruzaliečio katechezes, Logos-Vilnius* 101: 77–84.

Šulcienė L. 2020. *Krikščioniško tikėjimo tiesos pažinimo sąlygos pagal Kirilo Jeruzaliečio katechezes, Logos-Vilnius* 105: 22–30.

Widok Norbert. 2018. *List do Rzymian w Katechezach Cyryla Jerozolimskiego. Sposoby wykorzystania i interpretacji, Vox Patrum* 38 (t. 69): 623–645.

Žurek Antoni. 2017. Symbol wiary jako przedmiot Disciplina arcani w Kościele starożytnym, *Vox Patrum*, 37 (t. 67): 789–800.

Гаврилюк Павел. 2001. *История катехизации в древней церкви*. Москва: Свято-Филаретовский институт.

Nuorodos

- ¹ Apie šią problemą žr. Šulcienė 2019: 78–79. Be to, vienas Kirilo *Įvadinės katechezės* fragmentas leidžia kalbėti apie krikščionio savimonės nuosmukį ir tam tikrą katechumenato išsigimimą. Kirilas kreipiasi į susirinkusiuosius ruoštiis krikščioniškai iniciacijai: „Galbūt atėjai, turėdamas kitų ketinimų. Juk vyras gali ateiti todėl, kad nori įtikti žmonai, ir tą patį galima pasakyti apie moterį. Dažnai vergas nori būti malonus šeimininkui, o draugas – draugui. Aš metu masalą ir gaudau tave, kuris, nors atėjęs su netinkama intencija, bus išgelbėtas dėl gerosios vilties“ (Įvad Kat., 5). Žymint Kirilo *Jeruzalėčio katechezė* (Kat.) fragmentus, pirmasis skaičius nurodo katechezės, o antrasis – pastraipos numerį. Įvadinėje katechezėje (Įvad. Kat.) skaičius nurodo pastraipos numerį.
- ² Apie šiuos tekstus išsamiau žr. Šulcienė 2019: 83 (2 nuoroda).
- ³ Šis tekstas šiandien žinomas kaip *Peregrinatio Aetheriae, Itinerarium Egeriae* arba *Peregrinatio ad Loca Sancta*. Dėl Egerijos piligrimystės datos, vardo, jos kilmės ir statuso vienuolyne diskutuojama (Yarnold 2000: 33–34).
- ⁴ Kirilas gretina tikėjimo tiesos pažinimo tikrovę su vestuvių pokyliu ir atitinkamai interpretuoja Mt 22, 1–14. Besiruošiantis Krikštui žmogus turi būti tam pasirengęs. Žr. Šulcienė 2020: 23–24.
- ⁵ Remiamasi šiuo 1889 m. Egerijos teksto leidimu: Паломничество по Святым местам конца IV века, *Православный палестинский сборник*. Вып. 20. СПб.
- ⁶ Dovalis įtikinamai paaiškina, kad šis laikas galėjo būti ir šiek tiek trumpesnis, ir truputį ilgesnis. Be to, jis veikiausiai buvo skirtas ir individualiems kandidatų egzorcizmams. Daugiau laiko reikėjo ir dėl to, kad vyskupo mokymas buvo verčiamas į sirų kalbą, nes ne visi klausytojai mokėjo graikiškai. Galiausiai galėjo vykti ir diskusiniai pokalbiai, nes kartu su kandidatais katechezėse dalyvaudavo besiruošiančiuosius Krikštui atlydėję asmenys – jų Krikšto tėvai bei

motinos – ir kiti pakrikštyti bendruomenės nariai. Be to, galėjo būti svarstomi ir šalutiniai klausimai (Doval 2001: 47–49).

⁷ Kirilas inicijavo tam tikras liturgines naujoves. Viena iš jų – Didžiosios Savaitės liturgija (Doval 2001: 44).

⁸ „Vyskupas stovi palinkęs, atsirėmęs į vidinę užtvarą Kristaus kapo oloje, ir aiškina, kas įvyko per Krikštą. [...] Šioje vietovėje vieni moka graikų ir sirų kalbas, kiti – tik graikų, tretį – tik sirų. Vyskupas, nors ir mokėtų, niekada nepatyrė sirų kalbą, visada šneka tik graikiškai. Todėl [šalia] visuomet stovi presbiteris, kuris, vyskupui kalbant graikiškai, verčia į sirų kalbą, kad būtų suprantama, ką jis aiškina. [...] Taip pat dėl to, kad nepapiktintų čia esančių lotynų, kurie nesupranta nei graikų, nei sirų kalbų, – atsiranda brolių ir sesių, mokančių graikiškai ir lotyniškai, kurie jiems paaiškina lotynų kalbą“ (IE, 47). Jeruzalė buvo daugiatautis miestas, jame kalbėta įvairiomis kalbomis. Ne tik dėl to, jog čia plūdo pilgrimai iš įvairių pasaulio kraštų, bet ir todėl, kad pati Jeruzalės gyventojų bendruomenė buvo nevienalytė (Drijvers 2004: 113). Pamaldos čia vyko graikų, aramėjų ir lotynų kalbomis (IE, 47, 3–4).

⁹ Kirilas taip pat liudija, kad Kajafo namų ir pretoriumo vietos buvo gerai žinomos Jeruzalėje (Kat. 13, 38–39).

¹⁰ Jau III amžiuje bažnyčioje atsirado egzorcisto pareigybė. Ji buvo žemesnė negu diakono, bet aukštesnė nei skaitovo. Egzorcisto pareiga buvo išvaryti piktąją dvasią iš besirengiančiųjų Krikštui ar apsėstųjų. Jei nebūdavo egzorcistų, šią pareigą būdavo patikima atlikti presbiteriams ir diakonams. Egzorcizmo ritualai skirtingose krikščionių bendruomenėse galėjo skirtis (Гаврилюк 2001: 103–104).

¹¹ Prabilęs apie tikėjimo vyrą, Kirilas ypač daug dėmesio skiria tikėjimo sampratai aptarti, matyt, taip norėdamas paaiškinti, kas tas tikėjimo vyras.